

classicus irodalomnak saját nemzeti irodalmunkra gyakorolt hatását. Pedig ez utóbbira különös gondot kell fordítanunk. Homeros hasonlataival állítsuk szembe Arany epikai hasonlatait; Hektornak kis fiával Astyanaxszal való enyeltetését fordítva, olvassuk rá Buda halálából annak szakasztott mását, Etelének gyermekével, Aladár-al üzött játékát; Horatius ódáinál Berzsenyire utalni, a Pisókhöz írt nagyszabású epistolában Kazinczyra reflectálni számos kedvező alkalom kínálkozik, a melyeket már csak nemzeti irodalmunk helyes megvilágítása érdekében sem szabad mellőznünk. Sőt ha egy-egy író olvasása után megismertetjük néhány szóval nemzeti irodalmunkban eszközölt műfordításait, ha megemlítjük pl. a Kölcsey Ilias-pörét: bizony nem végezzünk fölösleges munkát s nem vész kárba fáradozásunk.

De nem fűzöm tovább e köztudomású dolgok felsorolását. Különben is a világért sem utasításokat adni, csak az irodalmi képzés fontosságát kiemelni s tanításunk irányelveit néhány vonással kivántam megjelölni. Mások a kivétel módozatait jobban tudhatják, mint én, de szükségét senki jobban nem érezheti. Látjuk a kor pädagogiai irányzatát, ösmerjük a classica philologiai oktatásra szórt támadásokat, e támadásokra minden vitairatnál alkalmasabb feleletet adunk, ha tanításunk sikerét az irodalmi képzés eszközlésével igyekezünk emelni.

Debreczen.

Dóczy Imre.

EGYETEMSZERVEZÉS ÉS FELSŐ OKTATÁS FRANCZIAORSZÁGBAN.*

I.

Köztudomású dolog, hogy a mai összes egyetemek ősanja a bolognai jogi főiskola mellett a párisi egyetem volt. Ez volt az egész középkorban a tudományok fő világító tornya, és a többi egyetemek mintája. És mégis sajátos játéka a sorsnak, hogy ma

* Székfoglalólul felolvasatott a *Paedagogiai Társaságnak* f. év szept. 24-ikén tartott havi ülésén.

L. Liard, L'enseignement supérieur en France, t. I. Paris 1888. — *Universités et Facultés*, Paris 1890. *H. Taine*, Le reconstruction de la France (Revue des Deux Mondes 1892. május és jun.). — *J. Izoulet*, L'âme française et les Universités nouvelles, Paris 1892. — *Max Leclerc*, Le Rôle So-

minden valamire való nemzetnek meg van a maga egyeteme; az ó- és új világ minden számottevő országában, a föld minden zugában, még Japánban is találunk egyetemet, csak épen Franciaországban nem, pedig annak kebelében virágozott a studium generalék és universitások ősanja.

Ezelőtt száz évvel 1789-ben, a nagy forradalom előestéjén még huszonnégy egyetemök volt a francziáknak, még pedig úgy, hogy a párisi artium fakultáson, legalább névleg a középkori négy nemzet (francia, picard, normand és német) tagjai külön kollegiumokban laktak, s e kollegiumok egyike volt a Sorbonne. Azonban az erkölcsi testületek is úgy vannak, mint a szerves testek: ha életerejök elfogy, összeomlanak. Franciaországban a múlt század végén, a theologia: a régi egyetemeknek ez az erőssége, már nem lelkesítette többé az egyetemeket; a Descartes és Newton szelleme pedig még nem hatolt beléjük: s így nem is volt erőforrás, melyből merítve, vérök felfrissüljön, s szellemök megújhódjék; tehát okvetetlenül le kellett hanyatlanioik.

Életök, erejük fogytán az alkotmányozó gyűlés megtámadta kiváltságaiikat, függetlenségöket és javaikat; csupán csak nevéket hagyta meg, mert Talleyrand, e gyűlés közoktatásügyi tervezője: csak egy felsőrendű tudományos intézetet engedett meg: az Institut National-t, ezt az óriási kiadású tudományos intézetet Párisban, hadd legyen az középkori nagy elődjének — a párisi egyetemnek — méltó utóda: a tanulmányok és a kutatás egyetlen tűzhelye, mely családi körre egyesítvén a magasabb rendű tehetségeket és egy központba gyűjtve az összes laboratoriumokat, könyvtárakat, természetrajzi, művészeti és történelmi gyűjteményeket: alkosson így imponáló egészet, s vigye előbbre mindennap a tudományt és irodalmat, a közgazdaságot és a művészeteket. Az Institut, mint tudományos akadémiák testülete, létre is jött; azonban Talleyrand és Condorcet közoktatásügyi tervéi, mint a forradalom legtöbb tervezete, papiroson maradtak, s az eredmény az lett, hogy a vihar

ciale des Universités, Paris 1892. — L'enseignement supérieur en France, Paris 1892. — Oct. Gréard. Éducation et Instruction (Enseignement supérieur) Paris 1887. — Michel Bréal, Quelques mots sur l'instruction publique, Paris. E. Bersot, Questions d'Enseignement, Paris 1880. — Discussion du projet de loi sur la Constitution des Universités (Revue de l'Enseignement secondaire et de l'ens. supérieur) 1892. — Revue internationale de l'Enseignement, Paris 1892. évf.

a kiváltságos testületekkel együtt a régi egyetemeket is elsöpörte.

Nem lehet biztosan megmondani az időpontot, hogy mikor szüntek meg francia földön a régi egyetemek; de azt bátran állíthatni, hogy könnyű volt az életből kimulniok, mert senki sem védelmezte, senki sem sajnálta, sőt összeomlásukat mindenki természetesnek találta, mihelyt a IV. év 3-dik brumairején hozott törvény megalkotá a felső oktatás szakiskoláit: a csillagászat, mathe-sis, orvostan, természetrajz, közegészségügy stb. szakiskoláit, melyek később a császári egyetem keretében «fakultas» nevet kaptak.

Ma a francziáknak nincs oly tudomány-egyetemök, mint a miénk, hanem vannak Párisban a felső oktatásnak kiváló szakintézetei, a vidéken egy sereg irodalmi, bölcseleti, jogi, természet-tudományi és orvosi fakultás (Fac. des lettres, de droit, des sciences et de médecine); de egyetemmé való szerves kapcsolat nélkül. Használják ugyan néha-néha a *párisi egyetem* és *lyoni egyetem* elnevezést is, de helytelenül. Hisz ezelőtt egy pár évvel történt, hogy megszólított valaki Párisban egy felső tanfolyamot látogató svájczfi ifjút, «hogy miért nem ment inkább a tőle egy ugrásra eső Lyonba?» — Lyonba, — felelé az ifju, — hisz ott *csak fakultások* vannak.

Lyonban nincsen egyetem. Lyonban is csak fakultások vannak; bár fényesen berendezett fakultások, a hol száztiz tanár tanít mintegy ezerhatszáz ifjút.

De ugyanazt mondhatni Párisról is. Ott sincs voltaképen egyetem, hanem van Collège de France, van Faculté des Lettres, École des Hautes Études, École Normale, École des langues orientales, École des Chartes, sőt a Sorbonne sem egyéb, mint a bölcselet- és természettudományok fakultása. Megbámuljuk ugyan az újkori sorbonneistákat, mint a tudomány nagy mestereit, — a Royer-Collardokat, a Cousinokat, a Guizot-kat, a Jussieuket, a Dumas-kat és Pasteuröket; de azért a Sorbonne mégis csak fakultás számba megy.

Valóban Franciaország nem az egyetemek, hanem a szakiskolák, a fakultások hazája, hol a forradalom megszüntette egyetemek helyén a szakiskolák kezdettek működni.

Valósággal úgy tetszik, mintha elfelejtette volna Franciaország, hogy az egyetemek az államok és nemzetek fenmaradásának elsőrendű erőssége. Hiszen köztudomású dolog, hogy az

egyetem egy országban mindig a közszellem iskolája, mert az látja el az ifjú nemzedékeket a világnézetnek oly elemeivel, melyek szerint egy szellemben itélik meg a dolgokat, egy mérték szerint becslik az emberek erkölceit és szokásait. Az egyetemek a közös szellem, közös ízlés, közös felfogás forrásai és dajkái. Az egyetemek, mondhatni a nemzeti lélek formálói, mert belőlük ered és terjed szét az eszmék világossága, s hatol be — mintegy ismeretlen átszűrődés útján — a társadalom alsóbb rétegeibe. Mint a hogy bolygó rendszerünk központja: a nap kifogyhatatlan forrása annak a titokzatos erélynek, melyből a bolygók fényt, meleget, erőt és életet nyernek, s cserébe semmit vissza nem követel; s mint a hogy a forrás minduntalan kibocsátja víztömegét, s ismét megtelik a harmat és eső által: olyan önzetlen szolgálatot tesz a tudomány-egyetem is egy országnak, egy nemzetnek.

Az egyetem az ifjú nemzedék elméjébe közös eszményt állít, áthatja azt az egyforma gondolkodás és együttérzés szellemével, hogy később is, mint a társadalom különböző osztályainak tagjai, érezzék, hogy egymással solidarisok; hogy egy élő test tagjai, egy egységes lélek atomjai. Mikor a német egyetemek megtermették a polit. egység tekintetében együttérző és egyet gondoló ifjú Német-országot, csak egy lépés kellett rá: egy államférfiúi aktus, hogy megvalósuljon a politikailag egységes német állam (birodalom).

Másként fogta fel, s merőben mássá is tette az egyetem hivatását Napoleon, e század elején, a francia oktatásügy újjászervezője. Az ő conceptiója szerint keletkezett *Université* felfalta az universitasokat, a studium generalekat, egy szóval, a nemzeti hivatást betöltő egyetemeket. Lássuk hogyan?

II.

Napoleon nagyban és szószerint megvalósította Mária Teréziának azt a gondolatát, hogy «das Schulwesen ist und bleibt immer ein Politicum». Napoleon azt vallotta, hogy az államhatalom vegye kezébe az egész oktatásügyet az elemi iskolázástól a felső oktatásig, s legyen annak a szabályozója, intézője, vezetője. Gondoskodják róla, hogy az ifjú nemzedék egyforma szerkezetű intézetekbe kerüljön, melyekből 15—20 év múlva úgy lépjen ki az életbe, mint oly ifjú polgárság, mely el van telve az állami gépezetők nézeteivel; egyforma észjárású, erkölcsi és társadalmi

nézeteiben egyforma eszmék hive, ép, mint az ács- és asztalosműhely gépei közül kikerült és egy épület számára készült gerendák és deszkák egyméretűek, egyenlő simák, egyféle szögletűek.

Napoleon úgy gondolta, hogy mint a só- és dohány-árulást, szintugy az oktatásügyet is monopolizálhatja az állam ura, csak állítson e végre egy kiváltságolt intézményt. «Lehetetlen továbbra is így maradni, — mondá a császár az államtanács egyik ülésében, — a mint vagyunk, minthogy mindenki nyithat közoktatási boltot, mint a hogy posztókereskedést nyitnak», a miből önként következik, hogy a vevő tetszése és szeszélye szerint, ily vagy oly (megeshetik, hogy épen rossz) kelméjű s bizar vagy elavult szabású ruhát készítenek, mert ebből származik a sokféle ruhaviselet és a botránys tarkabarkaság. E helyett kötelező, tartós kelméből készült, észszerű szabású jó ruha kell, melynek a közhatóság (a felsőség) szolgáltatja a mintáját; ezt kell ráadni minden gyermekre és ifjúra; ha pedig magánosok vállalkoznak erre a munkára: azok előre is gyanusak».*

Az ifjúság szellemi ruházata készítésére felállítá tehát 1808-ban azt a nagy gépezetet, melynek a neve *Université* volt, mintha uniformitást, magyarul: egy rámára huzó, egyformásító gépezetet mondanánk; mert czélja, hogy a közvéleményt, mondhatni a nemzet szívét, az új dynastia részére hangolja. Ez az új intézet tehát arravaló, hogy egy nemzet ifjúságának eszejárására a polit. és erkölcsi nézetek egyformaságának bélyegét nyomja, hadd legyenek az új nemzedék tagjaiból tanulékonyabb és hajlékonyabb polgárok, mint a milyenek az ő atyáik voltak; hadd legyenek egy nézetűek nem félelemből, nem is kényszerből, hanem az iskolázás folyamán vérökké vált megszokásból, a képzeletökbe és érzületökbe előzetesen beiródott és beivódott alkalmazkodástól. Ezt az értelmi és érzületi hajlékonyságot a császár a nemzeti egység egyik főfeltételének tekintette, s erre nézve úgy nyilatkozott, hogy valameddig a leendő polgár gyermekora óta meg nem tanulja, hogy neki republikánus vagy monarchikus érzületűnek, katholikusknak vagy vallástalannak kell-e lenni: mind addig az államtársaság nem lehet egy nemzet, s mindaddig az állam bizonytalan alapokon nyugszik, és szakadatlanul ki lesz téve a surlódásoknak és válto-

* *Taine. La reconstruction de la France. (Revue des Deux Mondes, 1892. 111. k. 245. l.)*

zásoknak.* Ily felfogás mellett természetesnek találjuk, ha az Université nem tudományos intézmény, hanem politikai alkotás, melynek feladata mindamellett, hogy Napoleon «a nemzet egységét» hangsúlyozta, nem valamely — az egész nemzet javára váló — kultúra; nem is a tudományok liberalis művelése, hanem a császári felség tekintélyének megszilárdítása az által, hogy az iskolákban az ifjuság a napoleoni dynastia kultusába beavattatik.

Az université a most jelzett czélt katonai fegyelemmel kívánja elérni. Maga a középiskola (lycée) a kaszárnya előcsarnoka, s a katonai szellem és katonás rend átjárja annak minden zegzugát. Midőn a császár rendeletére Fourcroy nagymester a lycéet meglátogatja, az az iskolafelügyelő mellé még egy kapitányt és egy őrnagyot is vesz magához, kik a katonai gyakorlatokra és fegyelemre kellő utasításokat adnak. Midőn aztán a szülék a szokatlan eljárás miatt panaszkodtak, a császár kijelenti, hogy «rendhez szokás nélkül jól tanulni nem lehet», s különben is, ha az ifjak korán megszokják a fegyverrel bánást, majd, ha az állam őket katonáknak beszólítja, sokkal gyorsabban haladhatnak előre. A katonai régime oly nagy volt, hogy a mint egy végzett növendék később megvallá, «tanáraink inkább hasonlítottak tanító kapitányokhoz, tantermeink népessége kaszárnyában tanyázó csapatokhoz, időtöltéseink hadgyakorlatokhoz és vizsgálataink katonai szemlékhez».** Egy 1808-beli miniszteri rendelet a lycée felső osztályosaitól már katonai jártasságot vár, hogy az intézetből kilépőket — mint altiszteket — rögtön alkalmazhassák, minélfogva egy pár évet megnyernek és egy pár rangfokot átugornak. Természetes, hogy ily körülmények közt az iskolák ifjúsága teljesen eltelt előszeretettel a katonai pálya iránt; a fiúk csak mathesist és fegyverforgatást akartak tanulni; mert a katonáskodást a legelőkelőbbnek, sőt egyetlen pályának tartották, melylyel szemben minden polgári pálya és foglalkozás alsórendű. Ha hozzávesszük ezekhez, hogy a középiskolákban mintegy háromezer ifjú tanult, mint ösztöndíjas, a császár költségén, kik ő benne mindenható pártfogójukat, sorsuk leendő teljes hatalmú intézőjét látták: nem csuda, ha 1811 óta, még a magánintézetekben is, a császár győzelmeiről szóló dolgozatok az ifjuság képzeletének a főfő gyakorlói;

* I. m. 244. l.

** I. m. 263. l.

a tanárok a tantermekben, a nagy hadsereg hadi bulletinjeit olvasásuk fel, s Virgil és Plató olvasása közben a fiúk torkuk szakadtából el-el kiáltják a Vive l'Empereur-t «éljen a császár-t».*

Hogy az ily szellemmel eltöltött iskola a *mamelukság* kitünő melegágya legyen, avégre gondoskodott Napoleon egy zártkörű tanártestületről is. E testület hivatása volt eltölteni az ifjúságot a császárság alkotta új törvények szellemével. E végett kiveszi az oktatásügyet a jézuita-rend kezéből, s azokra a világiakra bízta, kiknek testületét, az egyházi jézuitákkal ellentétben, elnevezte «laikus jézuitáknak». Ha a jézuiták magukat a Jézus katonáinak nevezték, a császári iskolázás tanárait bátran nevezhették volna az *állami université katonáinak* vagy a *katonás université tisztjeinek*.

A mint a Jézuita-társaságban példás engedelmesség uralkodott, szintugy akarta a császár, hogy feltétlen engedelmesség uralkodjék az universitásban is. Erre a célra nem kellenek holmi lázongó természetű egyének, hanem csak olyanok, kiket egy specialis iskolában úgy készítettek elé az université számára, mint a hogy Fontainebleauban a hadapródokat a hadsereg számára. A hajlítható tanár-nemzedék melegágya az *École Normale Supérieure*: ez az a központi műhely, mely arra volt hivatva, hogy faragjon és csiszoljon alkalmas rugókat és kerekeket az oktatásügyi Leviathan : az *Université* számára. És ebben az intézetben, melybe az ifjak tizenhét éves korukban léptek, szoros szabványok szerint történik minden : a tanulás, az imádkozás, a kimenés, a szórakozás. A nap minden órája teendőiről szintoly aprólékossággal gondoskodik a szabályzat, mint a hogy a jézuiták Ratio Studiorumja megszabja az egyes osztálybeli (pl. retorika) tanárok testi és lelki tulajdonságait és készségeit. Mindenben az állandó szabályszerűség és gépies egyformaság megszokása lévén a fő : a tanárjelöltnek édes-kevés szüksége van az egyéni iniciatívára. Fődolog, hogy a leendő tanár szokja meg a vallás tiszteletét, az uralkodóhoz és a kormányhoz ragaszkodást, s az előljárói iránt való engedelmisséget. Hogy mennyire ment ez az engedelmisség, kitetszik abból, hogy a tanárok — egy császári rendelet következtében — esküvel fogadtak engedelmisséget az université nagy-mesterének mindenre nézve, a mit a császár szolgálatára és az oktatás javára parancsol.

* U. o. 265. l.

A tanár semmi nyilvános tisztet el nem vállalhatott a nagy-mester engedélye nélkül.

A tanárnevelésbe bevitt egyformaság és gépiesség elvét kiterjeszti a császár a tanári pálya egész tartamára. Tudjuk, hogy a jézsuita-rendnek meg van a generálisa, ki a rend tagjaival föltétlenül rendelkezik; az université zárt testületének szintűgy meg van a maga generálisa: a nagy-mester (Grand Maître), a ki parancsol, mint egy tábornok, s a kinek a tanár engedelmeskedik, mint egy katona. Ha pedig a szoros engedelmesség nem fér az ingyere s nem tartja magát a szabályokhoz: megfeddik, fegyelmi eljárás alá fogják, állásától felfüggesztik, sőt be is börtönözik. A tanár a nagy-mester engedélye nélkül semmi szín alatt nem hagyhatja el hivatalát, tehát okvetetlenül kérnie kell elbocsátását — ha egyszer nem használt a kérés — másodsor, sőt harmadszor is, mit ha elmulasztana, nevét kitörlik a tanári testületből, s e mellett még le is tartóztatják.*

Ám még az engedelmesség sem elég a tanári pályára. A végre, hogy a tanár a nagy gépezetnek jó kereke lehessen, szükség lemondania a családi életről is. Legjobb, ha a tanár nőtelen marad, mert így egész figyelmét és erejét az iskolára szentelheti. A laikus jézsuitaság utolsó ismertetője, az Université eredeti szervezetében, az a szabály, hogy «a lyceumok avagy collegiumok belsejében asszony egyáltalán nem lakhatik».**

A jézsuiták collegiumaiban az ifjak soha egy pillanatig sem voltak magukra: a versenytársak úgy kísérték, mint a testet az árnyéka. A lycée növendékei is szakadatlan felügyelet alatt állanak tanulásuk, szórakozásuk, fölkelésök, lefekvésök, sőt még sétájok alkalmával is.

Azt is tudjuk a jézsuitákról, hogy a díszelőadásokon a versenyeket, s általában a parádét nagyon kedvelték. A napoleoni Université is mindent megtett ezeknek a meghonosítása végett, mert sokféleképen felköltötte és mesterségesen fokozta a növendékek dicsvágyát.

Ez a rendszer, mely — mint láttuk — a tanárt a rendszabályok gépezetébe szorította, s a növendékeknek minden mozdulatát megrendszabályozván, őket magukra soha egy perczre sem hagyta,

* I. m. 256. l.

** I. m. 254. l.

sőt még a sétájok közben is őriztette: igen alkalmas volt rá egyfelől, hogy megfojtsa minden eredeti tudásvágyat, spontan fakadó kutatás kedvet, és minden egyéni találékonyságot; másfelől, hogy a gyermekeket és ifjakat ellássa a polgári hittel, eltöltse a fennálló kormány-rend jóságába és szépségébe vetett bizodalommal, a centralisatio és egyformaság megszokásával, s cselekedeteiknek a felsőbbség akaratahoz való alkalmazkodni tudásával.

A francia nép eleinte nehezen szokhatta meg ezt a rendszert; a szülék sokat panaszkodtak s gyermekeiket nem szívesen adták az internatusokba, vagyis abba az oktató gépezetbe, hol őket rosszul táplálták, katonailag fegyelmezték, s a hol a növendéket tanítóihoz nem a barátság, nem is a rokonszenv fűzte, hanem a köztük való viszonyt a rendtartási §§-ok tömege szabályozta. Ám a spártai gondolkodású császár nem sokat törődött a szülői aggodalmakkal, s a serdülő fiúkat még a hódított tartományoktól is elvitette, ha másképp nem ment, katonai erőszakkal, mint a hogy 1812 végén zsandárokkal vitette lycéébe egy Patrizzi nevű római nemes két fiát, s különböző módokon oda terelte a Doria, a Pallavicini, az Alfieri és más nagy családok fiú gyermekeit.

Semmivel sem mondhatunk kecsesgetőbb dolgokat a Univerzité felső oktatásáról. Mint a hogy a jézsuiták tanterve meddő maradt a felső oktatás terén, szintűgy meddő és megkötött volt az Univerzité oktatása. És ez természetes, mert mi a felső oktatásnak a célja? A gondolkodás magasabb erőinek: a reflexiónak, az összehasonlító, kritikai szellemnek a kifejtése. Ám a Napoleon észjárása és a kritikai szellem összeférhetetlenek, mert a császár megköti a gondolkodás szabadságát, békóba ver minden önálló észjárást. Fél az írótól, mert gondolkodnak és gondolataikat nyíltan hirdetik, pl. Mme de Staëlt szeretné a bicêtrei tébolydába záratni. A császári cenzura nemcsak a szerzők kéziratait, hanem a bírálaton már átment és kinyomatott műveket is megsemmisítheti. Azt akarta, hogy országában a társadalmi és erkölcsstani kérdésekről, az ő korában, rajta kívül senki se gondolkodjék; s hogy a későbbi nemzedékek mind az ő eszejárásának mintájára gondolkodjanak.*

Hasonlóan van a tudósokkal, kiknek vizsgálódási körét megnyirbálja. Már mint konzul, ujjászervezi az *Institut national*-t, de kihagyja belőle annak egyik legérdekesebb osztályát: a politikai és

* I. m. 509. l.

erkölcsi tudományok akadémiáját, mert a kik politikai és erkölcsi eszmék és elvek fejtegetésével foglalkoznak: azok mind egy lábíg ideologok; a császár felfogása szerint pedig «az ideologiai és a metaphysikai homályos fejtegetésekből támadott legtöbb veszedelem Franciaországra».* Az ország első rangú tudósait, minők Cuvier, Gay Lussac, Lagrange, Laplace, Arago, Monge, Geoffroy Saint-Hilaire, Chateaubriand stb. magas hivatalokra emeli; felruházza méltóságokkal, kitünteti címekkel: lovagi, bárói, grófi, sőt hercegi rangra emeli, s ezzel oly helyzetbe hozza, hogy ha gondolkodni akarnak, gondolkodásuknak szárnyát szegi a magas méltóság. A tudósok vizsgálhatják szabadon a csillagos eget, a növényeket és állatok országát; írhatnak nyelvtant, retorikát stb., de társadalmi és morális kérdések fejtegetésébe nem avatkozhatnak, sőt még történelmi kérdésekről is csak nagy óvatossággal beszélhetnek. Hiszen Chateaubrianddal történt, hogy akadémiai székfoglalójában a királygyilkosokról is kellett szólnia. A császár ebben politikai célzást lát, és fölháborodva jelenti ki az osztály főnökének: «Nem akarom, hogy az ülésekben politikáról beszéljenek; s ha az osztály engedetlenkedik, eltörlöm, mint egy hitvány klubbot».**

Természetes, hogy az a szellem, mely az önálló gondolkodásnak még a függetlenül kutató tudós társaságban is minden módon útját állta: még nem tűrhette azt a tanintézetben, ha mindjárt a felső oktatás körébe tartozott is az. Ám az újkori egyetemeknek éppen ez a szabad kutatás a lélegző szervök. Ez viszi be a legkülönbözőbb eszméket és elveket a tudomány vérkeringésébe. Az újkori, sőt a középkori egyetemek erejét is az tette, az teszi, hogy a különböző tudományágak bennök egy egészszé lévén szervezve, egymással való érintkezésökből hő és fény fejlődik ki, a mi rendkívül emelő és művelő hatású az ifjú lélekre.

Az a császár, a ki az Institutban csak egyetlen észjárását, a saját eszejárását tartotta helyesnek: képzeltetetlen, hogy eltűnjön oly felső oktatási intézetet, a hol a különböző bölcséleti rendszerek és tudományos módszerek, gondolkodási irányok: pl. az orthologia és neologia, az orthodoxia és heterodoxia, az idealismus és realismus egymással való szakadatlan küzdelme örökös tisztító

* I. m. 503. l.

** U. o. 500. l.

szere a tudományos kutatásnak, s meggátolója annak az észjárás-beli megfeneklésnek vagy routinenak, melyre minden kiváltságos, vagy ú. n. egyetlen módszer okvetetlenül rávezet.

Minthogy az Université más szóval az egyképen oktató államot jelenti, s nem az észet művelő és felvilágosító tudományt: természetesen, hogy benne nincs helye a tudományok és tudományos irányok universitásának, hanem igenis az egyes fakultásoknak, melyek a gyakorlati életpályákra, a hivatalokra készítik elé az ifjúságot. És épen abban különbözik az egyetemi oktatás az elszigetelt fakultásától, hogy amott a tanár, mint tudós, a tudományt és annak művelését tartja első sorban szem előtt; emitt a magister fő gondja a doctrínának a tanulókkal való közlése. Az université alkotta jogi szakiskolában (faculté) két rideg kodexet tanítottak: az *Institutiót* és a *Code Napoleont*, egyházjog, jogtörténelem, jogbölcselet, összehasonlító jogtudomány és nemzetgazdaság nélkül. Az Université jogi szakiskolái arravalók voltak, hogy belőlük kerüljenek ki a magistratus tógás tagjai, a peres aktás ügyvédek, a bélyeges papirost fogyasztó jegyzők, a praefekturái tanácsosok, a préfet-k, a sous-préfet-k, a közigazgatás számtalan hivatalnokai, az államgépezet kerekei, a törvény végrehajtó szervei.

Aztán míg az orvosi fakultás szintén szakiskola volt, addig a bölcséleti (fac. des lettres) épen nem volt arravaló, hogy a kritikai szellemet ápolja, hanem hogy a hallgatókat bizonyos megállapított tanokban való bizalomra érlelje. A bölcséleti fakultás fő működése abban állt, hogy a középiskolában elékészült ifjakkal a bachelier (baccalaureatus) vizsgát megtartsa, továbbá, hogy a tanári pályára készülöket licentiatusi és agregatiói vizsgálatokra elékészítse. A vizsgálatok programját az állam határozván meg, ebből is kitetszik, hogy nem a tudományágak természetéből folyó, hanem külsőleg megszabott keretben mozogtak, s édes-kevés gondjuk volt a magasabb általános műveltség megadására. Rendes hallgatóknak egész a legújabb időkig nagy szűkében voltak, s tantermeik a szórakozni akaró kíváncsiak menhelyei. Igaza volt Royer-Collardnak, midőn azt mondá, hogy «a fakultás, hol önkéntes hallgatók frivol oktatást kapnak, nem az a komoly intézet, melyben egy nagy nép ifjúsága formálódik és nevelődik».

Ime ez az a cenzurált, egyöntetű, vasmarokkal fegyelmezett, egyféle anyagból készült, s egységes készületű rugókkal bőven ellátott Université kerete, mely hivatalos gépezetnek lehetett ki-

tünő, önálló gondolkodás művelésére azonban legkevésbé alkalmas, de igenis alkalmas rá, hogy mint kardmarkolat, kitünő szolgálatokat tegyen, kerüljön akár monarchikus, akár köztársasági kormány kezébe. Napoleon arra használta, hogy az ifjúság útján a közvéleményt az új dynastia részére hangolja. Ám a restauratio korában sem volt sokkal különb az Universtének az a célja, t. i. hogy az ifjúságot monarchikus érzületűvé és katholikussá nevelje.

Ezt az államhatalmi gépezetet meg is becsülte minden későbbi kormány; és ennek tulajdoníthatni, hogy a francia nemzet sokat javított és változtatott ugyan rajta; de természetének sok vonása mégis megmaradt egész a jelenkorig.

FELMÉRI LAJOS.

(Folytatjuk.)

DÜLŐ VAGY ÁLLÓ IRÁS?

A «*Magyar Paedagogia*» július havi kettős száma *Kollmann Gyula* úr tollából «*Dülő vagy álló írás?*» czímmel hosszabb tanulmányt közölt. Feltűnő, hogy a czikk írója 22 oldalon nagy buzgalommal igyekszik azt bizonyítgatni, hogy a dülő írás az álló írásnál helyesebb, a 23. oldalon mégis azt az őszinte vallomást teszi, hogy «*Arra a kérdésre pedig, melyik jobb: a dülő vagy álló írás, bizony nehéz válaszolni.*» Dolgozata végén pedig arra a különös következtetésre jut, hogy az elemi iskolákban az álló írás alkalmazandó, a dülő írás gyakorlása meg a középiskolákba való. *Kollmann* úr annyi tüzzel kelt a dülő írás védelmére s folytatta ezt 22 oldalon végig és ugyanakkor annyira kétségbevonta az álló-írás előnyeit, hogy mi tőle mást, mint az álló írás elítélését nem is várhattunk. Annál meglepőbb volt, hogy azon okból, mert az elemi iskolai írás főcélja nem a gyorsaság és folyékonyság: az elemi iskolákban megengedi az álló írásnak gyakorlását.

Kollmann úr — úgy látszik — feleslegesnek tartja az írástanítás javításával való foglalkozást, legalább satirikus gúnynyal iparkodik e törekvést nevetségessé tenni.

Mindamellettt maga is nekifekszik és más fél ívre terjedő tudós «tanulmányt» ír a haszontalan kérdéstről. Nos tehát, az írástanítás kérdését mi is tartjuk olyan jelentős dolognak, hogy ne